

Ekmanska skolan

-"En fyrbåk" - i undervisningens tjänst

Ekmanska skolan och hur dess lokaler har kommit till användning för olika ändamål, visar i ett nötskal skolväsendets utveckling under de hundra åren som skolanläggningen funnits.

Riksdagsbeslutet år 1842 om genomförande av Folkskolan med skyldighet för alla föräldrar att sända sina barn till skolan, var ett stort beslut och det tog lång tid att leva upp till de nya bestämmelserna. För Risinge socken dröjde det till slutet av 1860-talet innan skolfrågan var tillfredsställande löst. För bruksskolan i Finspång dröjde det ännu längre, d.v.s. till Ekmanska skolan togs i bruk höstterminen 1875.

Folkskolan motsvarade de bredare folklagens behov av undervisning och kunskaper fram mot sekelskiftet och först 1905 kom stadgan om realskolorna och 1920 fick yrkesskolorna en egen avdelning inom den nyinrättade Kungl. Skolöverstyrelsen. Av olika anledningar dröjde det 17 år från ankomsten till Finspång, innan Anders Berg kunde flytta in i Ekmanska skolans huvudbyggnad, och det dröjde 16 år från Alfred Lagerströms ankomst till flygel byggnaderna var färdiga, 55 år efter det att huvudbyggnaden tagits i bruk.

Men nu tillbaka till bruksskolan i Finspång. Vid tiden för folkskolereformen var skolan inrymd i norra delen av bruksbyggnaden "spettal'n", medan skolföreståndaren bodde på andra våningen i samma hus.

Brukspatron Carl Ekman ivrade varmt för den nya folkskolan och han ville att bruksskolan i Finspång alltfört skulle hållas på ett högt plan. Bruksskolan behövde en ny föreståndare. Genom den kände skolmannen greve Torsten Rudenschiölds förmedling kallade brukspatron Ekman, läraren i Roglösa, Anders Berg, till skolföreståndare vid bruksskolan i Finspång. Det blev förhandlingar om villkoren och framtidsplanerna för bruksskolan. Skolan skulle få nya lokaler, en skolmästarbostad skulle uppföras. Ekman godtog Bergs lönekrav om fri bostad och vedbrand, trädgårdsland och kontantlön, men lär ha yttrat: "det måtte vara en märklig skolmästare, som begär en sådan lön". Den 1 1858 maj tillträdde Anders Berg sin nya tjänst i Finspång. Det dröjde många år av arbete i de gamla lokalerna "spettal'n", innan framtidsdrömmarna om den nya skolan tog form. För att fira minnet av sin bröllopsdag lät så paret Carl och Augusta Ekman uppföra en ny skolbyggnad och donera 2500 kr årligen till skolans drift. Det uppdrogs till en av Sveriges förnämsta arkitekter, Emil Viktor Langlet, Stockholm, att utföra ritningarna efter en funktionell plan för skolan som skolföreståndaren gjort upp. Arkitekten hade tidigare ritat bl. a stortingshuset i Oslo samt flera kyrkobyggnader. Undervisningsrådet Hjalmar Berg berättar i sina "Hågkomster" (1942):

"Vid 19 års ålder anställdes jag 1 juli 1878 som extra ordinarie lärare vid Finspångs folkskola. Efter tre terminer utsågs jag till ordinarie. Det nya skolhuset var både vackert, ändamålsenligt och trivsamt att arbeta i. Innanför de två portarna på framsidan låg en stor sal, som sträckte sig genom två våningar. Den användes som gymnastik- och högtidssal. Kring den lågo åtta lärum, fyra i vardera våningen. De voro beräknade för högst 30 lärjungar. Större borde inte klasserna vara enligt fars mening. Skolborden voro helt nya, förfärdigade efter en av far konstruerad modell. De hade rörlig skiva och fällbar sits, och det var därigenom lätt för lärjungarna att komma in och ut ur dem och att under arbetet inta en god kroppsställning. För läraren fanns ingen kateder utan endast ett bord och en stol. Svarta tavlan hade två skivor. Den bakre skivan satt fast vid väggen, den främre kunde skjutas upp och ner.

Min far hade pensionerats som lärare men var fortfarande ledare för skolan. Brukspatron Ekman hade nu inte längre tid att så intressera sig för skolan och följa dess verksamhet, som han hade gjort förut, och hade därför givit sin måg, professor v. Schèele, i uppdrag att vara skolans inspektor. Vid bruket hade anställts en brukspredikant, och i dennes tjänstgöring, ingick att undervisa i kristendom i skolans högsta klasser. Av lärarpersonalen under det föregående året kvarstodo endast bror Fridtjuv och hans fästmö, Mina Kåbeg. Till dem slöt sig nu en hel falang av ungdomar. Samtidigt med mig anställdes nämligen tre lärarinnor och en lärare .Alla fem kommo vi direkt från seminariet och voro sålunda oerfarna, men vi voro varmt besjälade av den uppgift, som nu förelåg oss, och redo att med liv och lust gripa oss an med den. Vi blevo snart allesammans goda kamrater, och samarbetet mellan oss var det allra bästa. Av hela kamratkretsen äro utom jag endast en nu i livet, lärarinnan Jänny Olsson i Norrköping. Vi äro alltjämt trofasta vänner. Arbetet under fars ledning var för oss en god skola. Den ideala uppfattningen om lärarekallet och de grundsatsen för dess utövande, som då bibringade oss, blevo bestämmande för hela vår framtida skolverksamhet.

I skolrummen hade varje sak sin bestämda plats. Allting hölls rent och putsat. Min far såg en gång en besökande norsk lärare gå och se sig omkring efter något i skolsalen och frågade honom då, vad han sökte. "Jeg kan ikke finne noen "spyttebakke", svarade norrmannen. "Här spottas inte", upplyste far.

I det hela bedrevs skolarbetet efter samma grundsatsen i den nya skolan som i den gamla. En skillnad var dock, att en särskild elitavdelning inte nu förekom. En av anledningarna härtill var, att de ekonomiska förhållandena vid bruket hade försämrats. Finspong kunde inte konkurrera i kanontillverkning med Kruppverken i Tyskland och Creuzots anläggningar i Frankrike. Det medförde, att arbetarna inte läto sina barn gå kvar i skolan lika länge som förr. Far åhörde ofta vår undervisning, och efter lektionens slut följde då vanligen ett samtal om vad som förekommit och anvisningar rörande ett och annat. Noggrann förberedelse för varje dags skolarbete ansågs som ett självklart åliggande. Men så hade vi till hjälp därvid ett välförsett lärarbibliotek och goda samlingar av undervisningsmateriel. Till vår utbildning bidrog också på sitt sätt samkvämen i vårt hem. Där samlades vi så gott som varje söndageftermiddag. Vanligtvis läste far eller Fridtjuv då högt ur något nytorkommet arbete, och därjämte roade vi oss med sång och musik. Under ett par år hade jag i uppdrag att vid sidan av mitt skolarbete förbereda brukspatron Ekmans yngste son, Axel, för inträde vid läroverket. Han var en mycket snäll och villig lärjunge men kroppsligt klen, och vårt arbete fick planläggas med hänsyn därtill. Själv hyste han inga högt flygande planer för sin framtid. "Jag vet inte, vad jag ska kunna bli, när jag blir stor", sade han en gång, "men alltid skall jag väl kunna sköta pappas stall". Det blev dock helt andra förtroendeposter, som senare anförtroddes honom. Redan i unga år blev han direktör vid bruket, när detta övertogs av ett bolag, och fick härtill många kommunala och allmänna uppdrag. Härunder utbildade han sig till god talare och skicklig debattör. Han blev riksdagsman, ordförande i statsutskottet och slutade som landshövding."

I svensk Lärartidning (årg. 1897) finner vi en artikel, ur vilken följande stämningssbild må räddas undan glömska. Det är en i synnerhet under sin tjänstgöring vid Norrköpings folkskolor mycket uppskattad lärarinna Jenny Olsson, som 1878 anställdes vid Finspong. Hon skriver:

"I fager sommartid för länge, länge sedan gjorde jag min första bekantskap med Finspongs skola . Likt fyrbåken, synlig långt i fjärran, låg å solbelyst ekkulle den palatslika byggnad, i vilken nämnda skola inrymdes. Aldrig ska jag förgäta det intryck, jag vid inträdet erhö. Allting blänkte. Stolar, bord,

bänkar, fönster, ja själva golvet blänkte. Också var det bonat. Inte en papperslapp syntes å golvet, icke en fläck å dörrar och fönster, ja, jag hade så när sagt, icke ett dammkorn. Och dock voro här omkring 200 barn samlade. Vid ankomsten till skolan på morgonen påtogo barnen nämligen tygskor, som skolan bestod, och genom denna åtgärd tvingades landsvägsdammet att hålla sig på behörigt avstånd från skolsalarna. Visselpipan ljöd, lektionstimmen var slut. Ögonblickligen och samtidigt öppnades sju dörrar, och barnen med sina lärare och lärarinnor marscherade ut i "stora salen", en mycket rymlig gymnastik- och bönsal, som sträckte sig genom husets båda våningar. Här voro barnen genast igång med munter lek. Efter 5 minuter ljöd åter visselpipan, och liksom genom ett trollslag var sorlet tystnat och den böljande barnaskaran omformad till sju snörräta led, som under lärarens ledning åter styrde kosan till klassrummen. Inom mindre än en minut var arbetet i full gång.

Jag betogs av bävan. Jag skulle ju göra mina lärospån här, men hur skulle jag passa inom en organisation, där allt syntes så fullkomligt. Var är kraften, som utan att märkas leder det hela? frågade jag mig ovillkorligen. Jo, där framträder en kämpagestalt, högre, grånad, vördnadsbjudande. Det är föreståndaren för Finspongs folkskola, Anders Berg. Han var "rén gammal då", men stegen voro spänstiga, ungdomlig eld glödde i hans blick, och hans drag förklarades av en reflex från den ungdomsvärld, med vilken hans livsuppgift sammanföll. Man värmdes av hans närvaro, som skänkte trygghet, och man kände, att under hans ledning skulle man kunna våga börja arbetet här. Han ägde ock en underlig förmåga att mana fram ansatser och utveckla möjligheter hos de personer, han fick hand om, och den korta tid, jag fick arbeta under hans ledning, betraktar jag som en värdefull provårskurs, som satt märke på hela min följande verksamhet.

Lugnt, jämnt, utan störande rubbningar och avbrott fortgick skolarbetet, man vore färdig att säga som ett omsorgsfullt uppdraget urverk, inom vilket den ena kuggen var väl avpassad efter den andra. På slaget 7.30 på morgonen hissades flaggan på skolhuset, signalen till att skolans dörrar stodo öppna för lärjungarna. Då måste också lärarna befinna sig i klassrummet, ty det hörde till Bergs principer, att denne städse skulle övervaka lärjungarna. Kl. 8 började själva arbetet och fortgick till kl.1, då med den sista skarans avtågande flaggan åter nedtogs.

Skolan borde så nära som möjligt likna ett gott hem. Det var Bergs kardinalsats. De ej synnerligen stora, ljusa salarna, fönstrens helgardiner och krukväxter komma en också att tänka på ett vänligt hem. Varje sal var beräknad för blott 30 (säger trettio) elever. " Jag har med full avsikt tagit till salarna så små", sade Berg på tal härom, "på det man ej efter min tid skall kunna truga på lärarna för många elever.30 bör vara maximum, om skolan ska kunna bli en uppfostrings- och ej blott en pluggningsanstalt". I det längsta ville han dock låta barnen dröja i hemmet. I Finspongs skolor mottogs aldrig något barn före 7 år. De, som arbetat med nybörjare där, intyga dock, att någon tidsspillan ej därigenom förorsakades, ty den andliga och fysiska utveckling, som barnen vid inträdet i skolan nått, möjliggjorde ett raskare framåtskridande och ett säkrare resultat. I överensstämmelse med ovan nämnda ideal för skolan var Berg en fiende till onatur och förkonstling. Det, som barnen ej kunde tillägna sig, borde aldrig för dem framställas. Undervisningen måste vara utvecklande, tankeväckande. Blott ordkunskap utan motsvarande bilder i själen ansåg han värdelös.

"Läsa och inte förstå

är att plöja och inte så",

citerade han ofta".

Bruksskolans betydelse som mönsterskola var grundmurad. Undervisningen fördes även i fortsättningen på ett högt plan med skolföreståndare Erik Bergsten i spetsen, som i sin tur ersattes av sin son Abel Bergsten. Befolkningstillväxten i bruksorten gjorde att även Ekmanska skolan började bli för liten. Högbyskolan planerades och stod färdig år 1911 och var uppförd uteslutande för småskolans behov.

Bland de många betydelsefulla årtalen för Finspångs utveckling som finns, kommer år 1913 alltid att ha en värdefull plats. Vapenindustrin hade slutligt och oåterkalleligt spelat ut sin roll. Här fanns dock väsentliga faktorer för fortsatt industriell drift, såsom goda verkstäder med utrustning, vattenkraft, el- kraft och yrkesskickligt folk. Så bildades Finspångs Metallverk AB, som övertog ugnar och valsverk etc. för framställning av koppar och mässingsprodukter. Det unga bolaget, Svenska Turbinfabriksaktiebolaget Ljungström, flyttade sin tillverkning av ångturbiner från Stockholm till Finspång och etablerade sig i den gamla vapenindustrins verkstäder, medan Finspångs slott blev säte för administrations- och konstruktionskontor. Nu följde några år av stark expansion för brukssamhället. Befolkningen ökade och därmed också barnantalet och behovet av nya skollokaler blev aktuellt.

Nu hade även kravet från föräldrarna kommit till, att folkskolan behövde byggas på med en frivillig skolform som borde ge realexamen. Föreståndare för skolan var nu Alfred Lagerström, som kommit till Finspång 1914. Under hans ledning vidtog diskussioner och undersökningar om hur skolan borde byggas ut och hur lokalsituationen skulle bemästras. På förslag av skolrådet tillsatte Risinge kyrkostämman en kommitté med uppgift att utreda och för kyrkostämman lägga förslag om en högre folkundervisning vid Finspångs folkskola. Kommittéordförande blev kyrkoherde Svante Ekman och sekreterare överlärare Alfred Lagerström. Så kunde kyrkostämman den 6 augusti 1916 besluta om inrättande av en första klass enligt högre folkskolans kursplan och slutmålet borde vara en fyrklassig kommunal mellanskola. År 1922 avlade skolans fjärde klass realexamen som privatister vid Högre allmänna läroverket i Norrköping. Först 1931 kom besked från Kungl. Maj:t att högre folkskolan fick ombildas till kommunal mellanskola med egen examensrätt och den första realexamen kunde hållas den 6 juni 1931. Nu frånträdde rektor Alfred Lagerström sina befattningar inom folkskolan och var fram till sin pensionering 1936 lärare och rektor vid kommunala mellanskolan.

Det var emellertid det ökande barnantalet i folkskolan som skapade lokalbekymmer. År 1915 hade folkskolan i Finspång 260 elever och 1925 hade siffran fördubblats. Lokalsituationen var prekär. För utredning angående behovet av nya lokaler för Finspångs folkskola tillsatte skolrådet en kommitté bestående av: överlärare Alfred Lagerström tillika sammankallande och ordförande, överingenjör Andreas Johansson, trafikchefen vid N.Ö.J. major Eric M Lindgren, Direktör Ivar Hahne, handlanden CL Alm och järnarbetaren Jonathan Valbärj. Kommittén arbetade fram ett förslag om uppförande av ett större skolhus på Ekmanska tomten kostnadsberäknat till 480 000 kr. Detta förslag godkändes 1920.

Och nu började de verkliga besvärligheterna för Ekmanska skolans andra utbyggnad. Efter första världskriget och några år in på 1920-talet följde som bekant en ekonomisk kris, som ju även drabbade Finspångsindustrin och därmed samhället. Församlingen hade helt enkelt inte råd att fullfölja sina byggnadsplaner vid Ekmanska skolan. Först år 1926 hade konjunkturerna stabiliserats så byggnadsplanerna kunde tas upp igen. Kyrkostämman tillsatte två kommittéer. Dels rekonstruerades

byggnadskommittén, som fick följande sammansättning: major Eric M Lindgren, överingenjör Andreas Johansson, överlärare Alfred Lagerström, järnsvarvaren Johan Both, Handlanden CL Alm och banvakt Fredrik Johansson. För att klara finansieringen tillsattes en särskild lånekommitté med följande sammansättning: kommunalkamrer Josef N Ericsson ordförande, major Eric M Lindgren, kommunalnämndsordförande Ivan Larsson, lantbrukare Karl Nilsson, Vistinge och hemmansägare Martin Skoglund, Doverstorp. Under tiden som byggnadsplanerna liksom fick lov att ligga på is, så hade ändock lokalfrågan hållits levande och man var klar över att Ekmanska skolan borde kompletteras med flygelbyggnader. Den välkände Linköpingsarkitekten Axel V Brunskog fick i uppdrag att rita och projektera byggnaderna, som, förutom klassrum, slöjdsalar och lärarrum i östra flygeln, även innehöll gymnastiksal, ritsal, fysik- och kemiinstitution i den västra flygeln.

Den nu beräknade byggnationen var kostnadsberäknad till 215 000 kr. Men besvärigheterna fortsatte. Några församlingsbor anförde besvär mot kyrkostämmans beslut med angivande av olika skäl. Å ena sidan att bygga på donationsjord, å andra sidan att i sammanhanget förbättra lokalsituationen även för högre folkskolan till förfång för skolväsendet i övrigt inom församlingen. Den mest stridbare "överklagaren" var folkskolläraren John Sandström i Sandudden. Byggnadsfrågan fördröjdes och Kungl. Maj:ts beslut om lånetillstånd lät vänta på sig. Vid en uppvaktning i ecklesiastikdepartementet av hrr major Lindgren och kommunalkamrer Ericsson klagjordes att underlaget för de många besvärsskrivelsen måste undanröjas. En av de viktigaste frågorna var dispositionsrätten över tomtmarken. I donationsbrevet från brukspatronparet Carl och Augusta Ekman nämndes inte tomtmarken, endast huvudbyggnaden samt det årliga driftsbidraget om 2 500 kr.

År 1884 bildades Finspångs styckebruk AB, som förutom järnverk och verkstäder också tillfördes andra fastigheter, därav även den mark där skolan var belägen. Styckebruket sålde sedemera till dotterbolaget Stens Bruk AB samt till AB Nordiska Artelleriverkstäderna en del anläggningar och fastigheter, här var även skolans tomtmark med. AB Nordiska Artelleriverkstäderna sålde i sin tur verkstäder och fastigheter till Svenska Turbinfabriks Aktiebolaget Ljungström. Detta var år 1913 och så var skoltomten i turbinbolagets ägo. Genom gåvobrev till församlingen år 1915 blev så äntligen församlingen lagfaren ägare till tomtmarken. I gåvobrevet fanns inga särskilda förbehåll, församlingen hade alltså att bedöma om ytterligare byggnader för skoländamålet kunde uppföras på området. Nåväl, alla överklagningar undanröjdes och skolbygget kunde fullföljas, men tidsspillan var ca 2 år. På kyrkostämman i december 1929 kunde byggnadskommitténs ordförande major Eric M Lindgren anmäla att skolan var färdig och kunde tagas i bruk vårterminen 1930. Söndagen den 16 mars invigdes de nya skollokalerna av undervisningsrådet N. O. Bruce. Härom berättades bl. a i ÖD den 17 mars:

"För skolväsendet i Finspong blev gårdagen en märkesdag i lika mån för Risinge församling, som där markerade traditionsenlig omsorg om folkskolan, vilket alltsedan Ekmanska regimens dagar blivit och är väl tillgodosedd. De nybyggda skolflyglarna till Ekmanska skolan, skänkt till församlingen av dess namngivare, blevo igår under högtidliga former invigda för sitt ändamål. Skolrådet hade utfärdat inbjudningar till högtidligheten och bland de närvarande märktes skolöverstyrelsens representant, undervisningsrådet N.O. Bruce, distriktets folkskoleinspektör E. Hilén, Finspongs högre folkskolas inspektör lektor E. Grip, gymnastikinspektören Gustav Liljegren, byggnadernas arkitekt A.W. Brunskog, byggnadskommitténs ledamöter med dess ordförande major E. Lindgren i spetsen, representanter för de kommunala myndigheterna såsom kommunalstämmans ordförande, Joh.

Karsberg, kommunalfullmäktiges ordförande, landstingsman Ivan Larsson, barnavårdsnämndens ordförande, läraren E. Fransson, församlingens lärarekår, representanter för ortens lärare samt byggnadernas kontrollant, ingenjören H. Malmberg m.fl.

Högtidligheten ägde rum i den västra flygelns charmanta och synnerligen välförsedda gymnastiksal, som smakfullt dekorerats i de svenska färgerna samt därjämte prunkade med färgglada blomster. Sedan man samlats här inleddes det omfattande programmet av Finspongs förenade manskörer, som under rektor A. Lagerströms ledning sjöngo Östgötasången, Peterson- Bergers Vandringsång och Petsches Välkommen till våren. Efter denna ståtliga introduktion hälsade skolrådets ordförande kyrkoherde P. Leander, i hjärtliga ordalag de inbjudna välkomna och apostroferade därvid särskilt dagens hedersgäster, undervisningsrådet Bruce, folkskoleinspektör E. Hilén, lektor Grip, kapten Liljegren, arkitekt Brunskog samt övriga här ovan nämnda av de närvarande.

Byggnadskommitténs sekreterare, rektor A. Lagerström, lämnade en intressant och fyllig historik över folkskoleväsendets utveckling i Finspongs samhälle.

Med ett tack till skolrådet för förtroendefullt samarbete överlämnade kommitténs ordförande byggnaderna till skolrådet, vilket genom sin ordförande, Kyrkoherde P. Leander, frambar rådets tack till kommittén för nit, intresse och ospard möda, ty sådant har icke saknats och icke heller svårigheter, nog för att trötta. Alla inom kommittén äro därför värda sitt tack men i alldeles särskild mån dess sekreterare, rektor A. Lagerström. Det är nu, sade tal., för Risinge församling en glädje att Finspong fått sin lokalfråga ordnad för den närmaste framtiden. Utvecklingen kan gå hastigare fram än man räknar med visserligen, men vad man nu kan se är behovet fyllt åtminstone för den närmaste tiden Skolrådet är övertygat om, att lärarkåren med sitt kända nit skall åstadkomma goda resultat i de nya byggnaderna och med förhoppning om rik välsignelse av arbete mottog skolrådet byggnaderna.

Undervisningsrådet Bruce förklarade byggnaderna invigda.

Programmet för högtidligheterna hade hittills varit ägnat de kommunala organens representanter, vilka betygat såväl församlingen sin tacksamhet som ock sådan, som tillkomma var och en som utfört ett gott verk och sett detsamma fullbordat. Dagens versala tal tillkom nu stadsmakternas representant, undervisningsrådet Bruce, i vars befogenhet det låg att förklara lokalerna invigda till sitt goda ändamål. Han förklarade, att detta skedde med glädje, bemängd med tacksamhet. Alla ha anledning till glädje och tacksamhet vid ett sådant tillfälle, samhälle, lärare, barnen och icke minst föräldrar, som hit skulle anförtro det bästa, de ägde. Som statens representant ville han framföra ett tack till Risinge församling och till en var för vad som blivit fullbordat. Även jag personligen, sade tal., känner tacksamhet inför detta tillfälle. Finspong har ett klassiskt namn i den svenska folkskolans historia och äger ett namn, som har den vackraste klang på undervisningens område, namnet Berg. Vi har hört talas om Anders Berg och som mitt livs vackraste minne bevarar jag sammanträffandet med denne man, då en vördnadsvärd 90-åring. Förutom denne Berg har vi Fridtjuv och Hjalmar Berg, båda utgångna från Finspong, där de hämtat sina vackraste impulser till sina fortlevande insatser i svenskt folkskoleväsende. Den förre har fått hedersnamnet "Svenska folkskolans lärare".

I fortsättningen av sitt tal ägnade dessa båda framstående skolmän en varm hyllning, vari framhölls deras utomordentliga förtjänster på olika områden av folkskolans utveckling och vad som blivit

frukten av deras arbete såsom tillkomsten av skolöverstyrelsen, folkskoleexpeditionen, högre folkskolan och kommunala mellanskolan, fortsättningsskolans utformning m.m.

Skulle jag här idag önska något alldeles särskilt, så skulle det vara, att man i dessa lokaler skulle bli i tillfälle fostra upp och utveckla sådana män och kvinnor med männen Bergs karaktär. Folkskolan är enligt dess stadga den allmänna barndomsskolan i riket. Den skall sörja för den allmänna undervisningen men även för en rätt fostran av den unge medborgaren. Fostran kommer ju i främsta rummet i hemmet som även har moraliska förpliktelser att inge barnen goda föresatser i livet. Hemmet har uppfostringskyldighet mot barnen men i ett kultursamhälle behöves i detta avseende en arbetsfördelning. Det behövs skoluppfostran. Skolan skall åt det uppväxande släktet förmedla kulturarvet från gångna tider. Det är förvisso mycket som säger oss att utvecklingen icke gör så stora framsteg i sedligt avseende. Men vi måste tro på en utveckling framåt. Ungdomen måste inriktas på den goda utvecklingens väg. Goethe säger: Vad du ärvt av dina fäder, må du förvärva för att besitta det. Skolbyggnaden är en arbetets boning för förvärv av kulturarvet. I skolan skall inplantas minnet och kunskaper men icke på så sätt att barnen få detta stoppat i sig. De få icke vara passiva mottagare utan få använda sig av sina uttrycksmedel för att markera de mottagna intrycken. Barnen skola föras in i verklighetens värld och skolan bör ge barnen möjligheter att ge uttryck åt vad som rör sig inom dem. Sådana möjligheter ligga i språket och händernas arbete. En harmonisk utveckling tillgodoses icke endast i psykiskt avseende utan även i fysiskt. En sund själ i en sund kropp. Sådan utveckling gynnas genom lek och gymnastik. Folkskolans uppgift är att fostra goda medborgare med intelligens, sunt omdöme och god karaktär, medborgare, vuxna att handla under ansvar. Men skolans uppgift är att först och sist att dana ut de sant mänskliga tillgångarna, att fostra sådana människor som älska sanningen framför lögnen, rätten före orättvisa, kärleken före hatet. Folkskolan skall vara en skola för livet. Vi önska nu att de må få med sig härifrån goda minnen, värdefulla kunskaper och sanningar. Må alla goda önskningar gå i uppfyllelse till välsignelse för samhället och hela vårt land.

Med dessa ord förklarade tal. Lokalerna invigda för sitt ändamål.

De förenade manskörerna utförde Stenhammars Sverige och lärarekören Bortnianskis israels herde.

Lärarekårens tack och telegrafiska hälsningar .

Rektor Lagerström tackade å lärarekårens vägnar församlingen för de nya lokalerna, vilka hos lärarna skulle skapa sund arbetsglädje, som var ägnad att ge goda frukter. Tal. Föredrog därefter telegrafiska hälsningar från landshövding Axel Ekman, som sände " varma hälsningar till gamla, kära Finspong", och från de pensionerade lärarinnorna Hulda Strandberg och Anna Bohman. Hälsningar hade också sänts i brev från kyrkoherde K:G. Widelius, Klockrike, och seminarielärare Abel Bergsten, Göteborg, tidigare anställd i Finspong."

Så samsades folkskolan och realskolan under samma tak från 1930 till 1945, då realskolan, som man trodde, fick sin lokalfråga slutligen löst genom skolbyggnaden i kv. Hammaren, nuvarande Högalidsskolan. När realskolan flyttade från Ekmanska skolan var rektor Erik Persson sedan 10 år ledare för skolan. Under några år fick så Ekmanska skolan ånyo bli huvudskola för folk- och fortsättningsskolan. Ekmanska skolans tredje byggnadsetapp kom åren 1937-38, då norra flygeln uppfördes, innehållande slöjdsalar samt tidsenliga toaletter. Överlärare för folkskolan vid denna tid var Torvald Sandin.

När Finspångs köping skulle genomföra reformen om fria skolmåltider i folkskolan uppstod återigen problem att lösa: frågan om matsalar för Ekmanska skolan. Nu var Per Anelid överlärare och organisatör för den nya reformen. Olika alternativ diskuterades, ganska snart kom folkstyrelsen fram till, att det mest ändamålsenliga var att använda den endast delvis utgrävda källaren i huvudbyggnaden. Så togs ytterligare jord, sten och berg bort innanför de metertjocka slaggstensgrundmurarna och resultatet blev mycket trivsamma måltidslokaler. Under detta arbete år 1950 hittade byggnadsfolket meddelande från sina kolleger då huvudbyggnaden uppfördes. Meddelandet, daterat 1 mars 1876, är skrivet på ett stycke vägghpanel- förvaras nu på skolmuseet- och talar om, att skolan började byggas 1873 samt att arbetslönen för "sneckare" och murare var 2.50 riksdaler för en dag.

Ekmanska skolan har även utnyttjats av Finspångs Skolor för Yrkesundervisning under åren 1933-1958. Yrkeskolan förhyrde från sistnämnda år egna lokaler på småindustriområdet.

Yrkesutbildningen ombesörjdes tidigare genom att de olika hantverksmästarna antog lärlingar och gesäller, och inom industrin fick den unga och nyanställda arbetskraften avancera från enklare till mera krävande arbeten.

Hjalmar Berg berättar att han under sin lärargärning på 1890- talet observerat att det blivit svårare för pojkar och flickor att få anställning som lärlingar efter avslutad folkskola. På världsutställningen i Paris år 1900 hade Berg uppdraget att organisera och förstå utställningen om den svenska folkskolan. Under vistelsen i Paris studerade Berg flera av stadens yrkeskolor. Hemkommen skrev han tidningsartiklar och höll föredrag om behovet av yrkeskolor även i Sverige. Så kom Hjalmar Berg att verksamt medverka till utformning av yrkeskolorna i vårt land. Den tekniska utvecklingen inom industrin krävde ökade yrkeskunskaper hos arbetarna och nya yrken hade också tillkommit.

Skolmyndigheterna i Finspång ventilerade vid flera tillfällen frågan om inrättande av lärlings- och yrkeskolor främst i anslutning till ortens metallindustri. I oktober 1932 lade folkstyrelsen ett preciserat förslag och i november samma år tillsatte kommunalfullmäktige en interimstyrelse med uppgift att föra frågan framåt. Valda blevo: verkstadschefen John Nordin, fil.mag. Oscar Källman, ingenjör Gunnar Bengtsson, brandchef Henrik Bengtsson, kontrollant Malkolm Hellerstedt, plåtslagare Gustav Wallin och komminister Ossian Molander.

Vid sammanträde den 4 mars 1933 beslöt kommunalfullmäktige att inrätta Finspångs Skolor för Yrkesundervisning, och antog reglementet. Till styrelse valdes den tidigare utsedda interimstyrelsen. Till rektor för verkstadsskolorna utsågs verkstadschefen John Nordin och till rektor för den teoretiska undervisningen utsågs fil. Mag. Oscar Källman. Till ordförande i den nya styrelsen valdes brandchefen Henrik Bengtsson. Förutom överenskommelserna med industriföretagen om de inbyggda verkstadsskolorna, så bedrev Finspångs Skolor för Yrkesundervisning också en omfattande verksamhet i form av kvällsundervisning med yrkeskurser för äldre. Denna kursverksamhet var en tidig och kvalitativt högtstående föregångare till gymnasieskolans vuxenundervisning.

Genom STAL- LAVAL:s utveckling, började industrin verka störande på skolverksamheten, liksom den ökande trafiken på Östermalmsvägen. Tillgången på tillräckligt stora lekutrymmen var begränsat. Kommunen måste på sikt räkna med att skolan till sist måste lämnas och STAL- LAVAL ville gärna öka sitt industriområde. År 1961 ingick Ekmanska skolan som en del i en affär mellan kommunen och bolaget, en affär som berörde flera fastigheter. Försäljningspriset- lika med taxeringsvärdet- var 402

300 kr. Kommunen skulle få använda skolan ytterligare under tio år. Vid halvårsskiftet 1970 kunde skoldirektör Gösta Valking överlämna nyckeln till den nye ägaren som ett tecken att skolepoken var slut. Efter vederbörliga utredningar av länsstyrelsen och länsstyrelse godkände Kungl. Maj:t den 18 januari 1963 försäljningen av skolan och säger vidare:

"Tillika föreskriver Kungl. Maj:t, att av köpeskillingen ett belopp om etthundrafemtiosusen kronor skall förvaltas som en särskild fond under namn av "Brukspatron Carl och Augusta Ekmans donationsfond, Ekmanska Skolan" samt att den årliga avkastningen av fonden, sedan en tiondel därav lagts till kapitalet, skall liksom det enligt Makarna Ekmans donationsurkund utgående årliga anslaget användas till stipendier åt ungdomar från Finspångs köping för fortsatt utbildning efter avslutad obligatorisk skolgång".

När Fiskeby Bolag år 1918 köpte det gamla Finspongsgodsets skogar, hade driftsbidraget förts över på fastigheten stg 391 som ingick i detta köp. I samband med en fastighetsaffär mellan kommunen och Fiskeby Bolag år 1965, som även berörde stg 391, var man överens om, att bolaget till kommunen överlämnar ett engångsbelopp å 60 000 kronor motsvarande det kapitaliserade värde av det i Ekmanska donationsbrevet (daterat den 10 juli 1874) garanterade driftsbidraget om 2 500 kronor.

Fondens grundbelopp utgjorde den 31 december 1974 kronor 288 599 kronor.

I samband med beslutet om försäljningen av Ekmanska skolan hade Risinge Hembygdsförening diskuterat huvudbyggnadens framtid med hänsyn till det kulturhistoriska värdet, samt beslutat genom sin ordförande- talman Martin Skoglund- få uttala: att byggnaden så länge den finns kvar måtte användas i undervisningssyfte, såvida detta kan ske, utan att det skulle bli avbräck i STAL-LAVAL:s industriella verksamhet.

Ekmanska skolan används fortfarande till skoländamål. I huvudbyggnaden har STAL- LAVAL sitt center för intern utbildning. Den inbyggda verkstadsskolan får fortfarande en del teoriundervisning här. Utbildningsledaren, rektor Gösta Hedén, är närmast ansvarig för verksamheten, som omfattar kurser både på gymnasie- och högskolenivå.

I och med att riksväg 51 fick sin nuvarande sträckning med den nya Bergslagsbron, år 1967, så fick skolanläggningen ett mera dominerande läge för resenären som kommer västerifrån. Ekmanska skolan försvarar även idag sin givna plats i landskapsbilden.

Torild Lindvall

Risingebygd 1975